

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2016|076 VAN 25 AUGUSTUS 2016

OVER DE VASTSTELLING VAN DE LANDSCHAPSATLAS, DE INVENTARIS HOUTIG ERFGOED EN DE INVENTARIS HISTORISCHE TUINEN EN PARKEN VOOR HET GEBIED 'HASPENGOUW VAN BORGLOON TOT VECHMAAL' IN DE GEMEENTEN BORGLOON, HEERS EN TONGEREN, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 4 JULI 2016

I. SITUERING ADVIESVRAAG

1. De VCOE ontving op 8 juli 2016 een adviesvraag van minister-president Bourgeois, bevoegd voor onroerend erfgoed, over de vaststelling van de landschapsatlas, de inventaris houtig erfgoed en de inventaris historische tuinen en parken voor het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal'. Naast de inventarissen werden acht bezwaarschriften en een zeer beknopt overzicht van de ingediende bezwaren overgemaakt aan de VCOE.
2. Het Onroerenderfgoeddecreet (artikels 4.1.1 en 4.1.3) voorziet dat de Vlaamse Regering de inventarissen vaststelt. De Vlaamse Regering onderwerpt de vast te stellen inventaris aan een openbaar onderzoek van zestig dagen. Gedurende die periode kan iedere burger opmerkingen of bezwaren formuleren over zogenaamde feitelijkheden. Het openbaar onderzoek liep van 1 april 2016 tot 30 mei 2016. Vervolgens wint de Vlaamse Regering over de inventaris en de opmerkingen en bezwaren afkomstig van het openbaar onderzoek advies in bij de VCOE. Dit advies wordt uitgebracht binnen een vervaltermijn van dertig dagen, ingaand de dag na deze van de ontvangst van de adviesvraag. Daarna kan de minister de inventaris definitief vaststellen en gaan er voor de vastgestelde inventarisitems algemene en specifieke rechtgevolgen van kracht.

De termijn van dertig dagen kan door de Vlaamse Regering eenmalig worden verlengd met dertig dagen op vraag van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed. Gezien het zomerreces en de omvang en het belang van voorliggend vaststellingsdossier, heeft de VCOE de minister verzocht de adviestermin met dertig dagen te verlengen.

3. Het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal' strekt zich van noord naar zuid uit tussen Borgloon en Vechmaal en van west naar oost tussen Horpmaal en Bommershoven. Dit overwegend open en sterk glooiende cultuurlandschap wordt gekenmerkt door de overgang tussen Droog Haspengouw en Vochtig Haspengouw en omvat historische kasteeldorpen, domeingoederen en talrijke hoeves. De bebouwing wordt afgewisseld met akkers, weilanden, hoogstamboomgaarden en bossen die alle onderling verbonden zijn door oude wegtracés. In het gebied zijn verschillende relictten uit de Romeinse tijd bewaard gebleven, waaronder de Romeinse weg. Het gebied bevat verder enkele mergelgrotten, kleine kapellen en kruisen en relictten van de spoorlijn Hasselt-Borgloon-Oreye. Het cultuurlandschap is momenteel reeds opgenomen als ankerplaats in de wetenschappelijke inventaris van de landschapsatlas. Grote delen van dit gebied hebben de bestemming natuurgebied, parkgebied of landschappelijk waardevol agrarisch gebied.

II. BEZWAARSCHRIFTEN

4. In het kader van het openbaar onderzoek werden acht bezwaarschriften ingediend. Daarvan

zijn er vier overwegend positief. Van deze vier bezwaarschriften doet er één tekstsuggesties voor de beschrijving van het ruimere gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal' (13514) en de beschrijving van het relict 'Kasteeldomein van Hex' (13715). Een ander bezwaarschrift suggereert de grens van het gebied op enkele locaties te verruimen en een aantal boomgaarden, holle wegen en een solitaire eik bijkomend vast te stellen. Tot slot formuleert één van de positieve bezwaarschriften nog als kanttekening dat de vaststelling geen belemmering mag vormen voor projecten inzake waterbeheer in het gebied. Dit bezwaarschrift vraagt verder meer aandacht voor waardevolle hoeves en suggereert de afbakening van het ruimere gebied aan te passen zodat een aantal bouwkundige relicten ook meegenomen kunnen worden. Het bezwaarschrift merkt tevens op dat de 'opgaande gewone beuk' (13620) in 2014 verwijderd werd.

De overige vier bezwaarschriften zijn overwegend negatief. Eén bezwaarschrift wijst erop dat de vaststelling van hoogstamboomgaarden geen belemmering mag vormen voor ontwikkelingen in een landschap dat regelmatig in beweging is en moet kunnen blijven. Wat betreft de veekeringshagen wijst het bezwaarschrift erop dat deze meestal vrijwillig door landbouwers werden aangeplant. Een vaststelling van deze relicten mag daarom in de toekomst geen negatieve gevolgen hebben voor hun bedrijfsvoering. De andere drie negatieve bezwaarschriften spitsen zich toe op twee specifieke relicten en vragen deze niet mee op te nemen in de vastgestelde inventarissen. De 'afsluitingshagen van meidoorn' (13537) werden volgens de bezwaarindieners pas aangeplant in 2003 en zou aldus geen historische waarde hebben. De vaststelling van dit relict zou bovendien een hypotheek leggen op de normale en vrije uitbating van de naastliggende landbouwpercelen. En de 'hoogstamboomgaard met veekeringshaag' (13576) zou verkavelingsplannen op deze percelen hypothekeken.

III. ALGEMENE BEMERKINGEN

5. De commissie stelt vast dat voorliggend dossier voorziet in de vaststelling van drie afzonderlijke inventarissen voor hetzelfde gebied, met name de landschapsatlas, de inventaris van historische tuinen en parken en de inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde. De commissie formuleerde reeds eerder bedenkingen bij deze werkwijze¹ en wijst in delen IV t.e.m. VI van dit advies opnieuw op het daaruit resulterende gebrek aan samenhang tussen de drie verschillende inventarissen. De commissie pleit nogmaals voor de opmaak en vaststelling van één geïntegreerde inventaris van het landschappelijk erfgoed. Een meer holistische benadering van het landschappelijk erfgoed is volgens de commissie immers noodzakelijk om een geïntegreerde landschapszorg te waarborgen en een gefragmenteerde aanpak in dergelijk gaaf gebied te vermijden.
6. De commissie merkt op dat nergens in het vaststellingsdossier verwezen wordt naar de afwegingskaders waarmee de geselecteerde items werden gewaardeerd. De inventarismethodologieën² voor de drie inventarissen bepalen nochtans dat: *"Om een gedegen afweging te maken of een onroerend goed kan worden opgenomen in de inventaris, wordt rekening gehouden met de erfgoedwaarden en de selectiecriteria. (...) Voor de opname in de inventaris wordt rekening gehouden met de geografische of de thematische context. Bij deze beoordeling wordt steeds een relevantie voor Vlaanderen voor het oog gehouden."* De

¹ VCOE-2016 031 Advies vaststelling inventarissen Nieuwenhoven

² Vastgesteld bij ministerieel besluit van 17 juli 2015.

commissie is van mening dat de gehanteerde afwegingskaders integraal deel moeten uitmaken van het vaststellingsdossier waarover de commissie om advies wordt gevraagd. De commissie vraagt de afwegingen die aan de basis liggen van voorliggende selectie in een begeleidende nota te verduidelijken.

7. Bijkomend merkt de commissie op dat noch de adviesvraag, noch het vaststellingsdossier inzicht geven in de precieze aanleiding van voorliggende vaststellingen. De commissie vraagt tevens de aanleiding van voorliggende vaststellingen te duiden in een begeleidende nota.
8. Tot slot merkt de commissie op dat er in totaal 105 items worden vastgesteld. Deze worden elk afzonderlijk weergegeven op een kaart. Het vaststellingsdossier omvat verder vier Open Streetmap-kaarten. De commissie merkt op dat deze kaarten niet het volledige gebied dekken en geen landschappelijke of topografische informatie weergeven. Het vaststellingsdossier is bijgevolg zeer moeilijk leesbaar. De commissie vraagt daarom het dossier met een aantal documenten uit te breiden: 1° een tabel met een overzicht van de verschillende items en een duidelijke vermelding tot welke thematische inventaris ze behoren; 2° één duidelijke overzichtskaart waarop alle 105 elementen én de relevante landschappelijke en topografische informatie tezamen worden weergegeven. De commissie vraagt de overzichtskaart te voorzien van een duidelijke legende.

IV. BEMERKINGEN LANDSCHAPSATLAS

9. Het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal' (13514) wordt als landschappelijk geheel voorgesteld om te worden opgenomen in de vastgestelde landschapsatlas. De commissie is van mening dat dit een historisch en landschappelijk waardevol gebied is en ondersteunt aldus de opname ervan in de landschapsatlas.
10. Voorliggend dossier voorziet tevens in de vaststelling van elf afzonderlijke landschapselementen binnen de perimeter van het ruimere gebied. Het betreft hoofdzakelijk lijnrelicten zoals (holle) wegen en waterlopen, maar ook twee mergelgroeven. De commissie erkent de erfgoedwaarde van deze elf landschapselementen, maar merkt op dat de opname ervan resulteert in overlappende aanduidingen: 1° Binnen de landschapsatlas, en 2° met andere beschermingsstatuten. Zo werden de relicten 'grotten van Henisdael' (13674) en 'patrijnenkuil' (13612) omwille van hun natuurwetenschappelijke, cultuurhistorische en esthetische waarde reeds integraal beschermd als cultuurhistorisch landschap "*Grotten van Henisdael*". Het noordelijke deel van het relict 'trambeding lijn Borgloon-Oreye' (13682) wordt gedeeltelijk gevat door het dorpsgezicht "*Rode hoeve, boswachterswoning, kapel en kruis: omgeving*". Het zuidelijke deel van de trambeding overlapt deels met het monument "*Tramstation Heers en spoorbedding*".

De commissie heeft bedenkingen bij de individuele aanduiding van landschapselementen binnen de perimeter van een gebied dat als geheel wordt vastgesteld in de landschapsatlas. De commissie benadrukt dat deze werkwijze in tegenstrijd is met het principe om een landschap als een geheel te beschouwen waarin kleinere landschapselementen in hun onderlinge relaties en ten opzichte van hun landschappelijke context worden gewaardeerd. De commissie meent aldus dat deze elementen niet afzonderlijk moeten worden opgenomen in de landschapsatlas. De commissie suggereert de beschrijving van de meest waardevolle individuele landschapselementen op te nemen in de beschrijving van het ruimere gebied. De commissie vraagt tevens de selectie van die individuele landschapselementen verder te onderbouwen en de afstemming ervan met het grotere landschappelijk geheel en met de

andere beschermingsstatuten te verduidelijken.

V. BEMERKINGEN INVENTARIS HISTORISCHE TUINEN EN PARKEN

11. Naast de vaststelling van de landschapsatlas wordt voor het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal' ook de inventaris van historische tuinen en parken vastgesteld. Het gaat om acht items: vier kasteelparken, twee (restanten van) herenboerenparkjes, een omhaagd kerkhof en een tuin bij een landhuis.
12. De commissie stelt vast dat ook hun opname resulteert in enkele overlappingsen: 1° Met de andere inventarissen. De acht historische tuinen en parken zijn immers volledig gelegen binnen de perimeter van het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal'. Deze items worden dus zowel in de landschapsatlas, alsook afzonderlijk in de inventaris van historische tuinen en parken opgenomen. Een aantal van deze historische tuinen en parken overlappen ook (gedeeltelijk) met relicten die worden opgenomen in de inventaris van houtige beplantingen. En 2° met andere beschermingsstatuten: zo is het 'Kasteeldomein van Hex' (13715) reeds grotendeels beschermd als cultuurhistorisch landschap én als monument. De afbakening van het 'parkje van het kasteel van Heurne' (13691) overlapt gedeeltelijk met het monument "*Kasteel van Heurne met kasteelhoeve en park*" en gedeeltelijk met het dorpsgezicht "*Gehucht Sint-Pieters-Heurne*". Binnen de perimeter van dit dorpsgezicht ligt ook het 'herenboerenparkje' (13703). En het 'park van het kasteel van Bommershoven' (13706) valt volledig binnen het als monument beschermde "*Kasteel Naveau de Marteau met park en afhankelijkheden*".

De commissie vraagt de afstemming van de vast te stellen historische tuinen en parken met het grotere landschappelijk geheel te duiden, alsook de samenhang met de andere inventarissen en de verhouding met de reeds geldende beschermingen.

13. Daarnaast merkt de commissie op dat er binnen de perimeter van het ruimere gebied nog een zestal andere historische tuinen en parken geïnventariseerd werden.³ Deze worden evenwel niet voorgesteld om te worden opgenomen in de vastgestelde inventaris van historische tuinen en parken. De reden hiervoor is onduidelijk. De commissie vraagt de selectie verder toe te lichten en aan te geven in hoeverre alle belangrijke historische tuinen en parken in het gebied zijn opgenomen in het vaststellingsdossier.

VI. BEMERKINGEN INVENTARIS HOUTIGE BEPLANTINGEN MET ERFGOEDWAARDE

14. Tot slot wordt ook de inventaris van houtige beplantingen met erfgoedwaarde vastgesteld. Het betreft in totaal 85 houtige beplantingen waaronder talrijke hoogstamboomgaarden, afsluitingshagen, (dubbele) bomenrijen en houtkanten. Verder een tiental individuele bomen van soorten zoals eik, linde, populier, notelaar, beuk, kastanje, peer, plataan en es.
15. Ook voor deze inventaris stelt de commissie talrijke overlappende aanduidingen vast: 1° met de andere inventarissen. Zo worden ter hoogte van Bommershoven en Widooie acht bomen⁴ afzonderlijk opgenomen in de inventaris van houtige beplantingen. Deze bomen worden echter ook vermeld in de beschrijving van het 'Kasteelpark Terhove' (13723) dat wordt

³ Wetenschappelijke inventaris historische tuinen en parken ID: 134346; ID: 134318; ID: 134320; ID: 134317; ID: 134264; ID: 134324.

⁴ Beuk domein Terhove (13543); plataan domein Terhove (13633); Robinia domein Terhove (13637); tamme kastanje domein Terhove (13639); weymouthden domein Terhove (13655); zilverlinde domein Terhove (13656); zomerlinde domein Terhove (13658) en zwarte noot domein Terhove (13659)

opgenomen in de inventaris van historische tuinen en parken. De meerwaarde van deze individuele en overlappende aanduidingen is voor de commissie onduidelijk, aangezien de acht bomen op korte afstand van elkaar gegroepeerd staan. De VCOE meent dat het zinvoller is deze bomen als cluster aan te duiden binnen de context van het kasteelpark. En 2° met andere beschermingsstatuten. Zo zijn er een zestal items die geheel of gedeeltelijk overlappen met beschermingen als monument en een vijftiental houtige beplantingen die geheel of gedeeltelijk binnen de afbakening van een beschermd dorpsgezicht vallen.

De commissie vraagt ook voor de inventaris van houtige beplantingen de samenhang met de andere inventarissen en beschermingsstatuten te verduidelijken en de selectie van de houtige beplantingen verder te onderbouwen.

16. De commissie wijst erop dat houtige beplantingen een levend en dynamisch karakter hebben. Naast hun historische waarde kunnen zij volgens de commissie ook een landschappelijke, economische en zelfs een toeristische rol vervullen. Zo werden heel wat beplantingen in het ruimere gebied recent aangeplant door land(schaps)bouwers, omwille van een economisch nut of in functie van de aantrekkelijkheid van het landschap voor het toerisme. De commissie merkt op dat de vaststelling van dit 'nieuwe groen' niet mag leiden tot het immobiliseren van het betrokken cultuurhistorisch landschap.

VII. CONCLUSIE

17. De commissie kan de vaststelling van de landschapsatlas, de inventaris houtige beplantingen met erfgoedwaarden en de inventaris historische tuinen en parken voor het gebied 'Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal' ondersteunen, en geeft op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen een voorwaardelijk gunstig advies.
18. De commissie benadrukt evenwel de noodzaak om te focussen op één geïntegreerde inventaris van het landschappelijk erfgoed (par. 6).

De commissie vraagt verder om:

- De aanleiding van voorliggende vaststellingen en de gehanteerde afwegingskaders transparant te maken in een begeleidende nota. (par. 6 en 7);
- Aan het vaststellingsdossier een overzichtstabel en een overzichtskaart met duidelijke legende toe te voegen (par. 8);
- Diverse aspecten inzake samenhang en selectie verder te verduidelijken en te onderbouwen (par. 10, 12, 13 en 15). De commissie vraagt in het bijzonder aandacht voor de samenhang tussen de drie inventarissen en de relatie met het overkoepelende landschappelijke geheel.

Namens de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter

